

לוח 14: מגירוש לאזרחות

"מגלות לשייכות"

בשנת 1492 גורשו יהודי ספרד בצו מלכותי. בשנת 1497 הומרו בכפייה לנצרות יהודי פורטוגל, שרבים מהם נמלטו אך זמן קצר לפני כן מספרד. אירועים אלו עיצבו מחדש את ההיסטוריה היהודית ברחבי העולם המודרני המוקדם. יהודים ספרדים נפוצו בצפון אפריקה, איטליה, האימפריה העות'מאנית, אמסטרדם, לונדון, האיים הקריביים וביבשת אמריקה, והקימו קהילות חדשות בעקבות האלימות והאובדן. ברחבי העולם הספרדי, החיים היהודיים החזיקו מעמד דרך גלות, סודיות, הגירה, זיכרון והסתגלות. ההיסטוריה שנסקרת בתערוכה זו חותמת בהכרה כי אותן קהילות שחייהן עוצבו על ידי הגירוש הפכו, לאורך דורות, לחלק מאדריכליה של רפובליקה המושטת על העיקרון שזכויות שייכות לאזרחים מכוח החוק, ולא כחסד מלכותי.

הגירוש מספרד לא היה רק רגע של עקירה פיזית; הוא הפך לזיכרון היסטורי מכונן שעיצב את הזהות הספרדית במשך מאות שנים. יהודים ספרדים נשאו עמם את השפות, המנהגים, המסורות הדתיות, הרשתות המשפחתיות והזיכרונות מחצי האי האיברי לכל מקום שבו התיישבו. באימפריה העות'מאנית מצאו רבים הזדמנויות חדשות לבנות מחדש את חיי הקהילה; בצפון אפריקה, באיטליה ובערי נמל אטלנטיות, משפחות ספרדיות יצרו רשתות של מסחר, למדנות והמשכיות דתית. התפוצה הפכה הן למענה לרדיפות והן למקור של חוסן יוצא דופן. הגלות פיזרה את הקהילות, אך היא גם חיברה ביניהן על פני יבשות, ויצרה תשתית אטלנטית של אמון וחליפין שהוכחה כמשמעותית במאות השנים הבאות. המרות הדת בכפייה בפורטוגל הוסיפו רובד נוסף להיסטוריה זו. יהודים פורטוגלים רבים הפכו ל"נוצרים חדשים" תחת כפייה, הגדרה שהכפייה אותם למעקב, אפליה ואיום מתמיד של חקירות האינקוויזיציה. כמה מצאצאי משפחות אנוסים אלו שבו בסופו של דבר ליהדות בגלוי במקומות כמו אמסטרדם, ליבורנו, לונדון והאיים הקריביים. קהילות אלו פיתחו הבנות מתוחכמות של זהות יהודית והישרדות אזרחית, שעוצבו על ידי דורות של ניווט בין קונפורמיות ציבורית לאמונה פרטית.

עד שהיהודים הספרדים וצאצאיהם הגיעו לצפון אמריקה, הם כבר נשאו עמם את ההיסטוריה הארוכה הזו של עקירה ובנייה מחדש. נוכחותם באמריקה הקולוניאלית ובראשית ימי הרפובליקה הייתה קטנה במספרה אך בעלת חשיבות היסטורית. יהודים ספרדים סייעו בהקמת כמה מהקהילות היהודיות המוקדמות ביותר בצפון אמריקה, לקחו חלק במסחר, בנו בתי כנסת, תמכו במוסדות קהילתיים ונכנסו בהדרגה לחיים האזרחיים. סיפורם מאתגר את ההנחה כי ההיסטוריה האמריקאית המוקדמת התפתחה בתוך חברה הומוגנית מבחינה תרבותית או דתית. מתקופת הייסוד ואילך, אמריקה עוצבה על ידי מהגרים, מיעוטים דתיים וקהילות שההיסטוריה שלהן התפרסה הרבה מעבר לחוף האטלנטי. הניגוד בין גירוש לאזרחות הוא מרכזי להבנת החוויה הספרדית-אמריקאית. בספרד גורשו היהודים בצו מלכותי. בפורטוגל הם נאלצו לקבל עליהם קונפורמיות דתית תחת איום מוות. בארצות הברית צמח לאט לאט סדר פוליטי אחר, המעוגן במשפט החוקתי ובעיקרון שהזהות הדתית לא צריכה לקבוע זכויות

אזרחיות. האיסור של החוקה הפדרלית על מבחנים דתיים לקבלת משרה ציבורית והגנת התיקון הראשון על חופש הפולחן ייצגו תפנית יסודית מהמסורות האירופיות שבהן התעצבה ההיסטוריה הספרדית. שינוי זה היה בעל משמעות אמיתית עבור יהודים אמריקאים, גם כשהתקיים לצד דעות קדומות חברתיות עקשניות ומאבקים מתמשכים למען שוויון מלא.

הדמויות הרבות בתערוכה, ובהן גרשום מנדס סייקסאס, פרנסיס סלבדור, חיים סלומון, דייוויד לוי יולי, בנג'מין קרדוזו ואמה לזרוס, מייצגות כל אחת ממדים שונים של המסע מגירוש לאזרחות. הם היו סוחרים, חיילים, אנשי כספים, מנהיגי קהילות, משפטנים, פוליטיקאים ומשוררים שתרומתם נעשתה בבתי מסחר ובאולמות משפט, בבתי כנסת ובבתי מחוקקים, ובדפי שירה שראו אור. יחד, הם מוכיחים כי קהילה שנוצרה מתוך גלות יכולה להפוך, לאורך דורות, לקהילה שסייעה לעצב את אופייה המשפטי, התרבותי והמוסרי של הרפובליקה שהציעה מגלות לאזרח) לוכד את התנועה המהותית של) *Del esilio al sidvadano* להם מקלט. הביטוי בלדינו השלום בא עם הצדק) מזכיר לנו ששייכות אמיתית) *La paz viene kon la justicia* היסטוריה זו, והביטוי דורשת יותר מסובלנות. היא מחייבת זכויות, כבוד והגנה שווה תחת החוק